

Adam Lowe ja Charlotte Skene Catling Toppilan siilossa elokuussa 2021. Kuva: Otto Lowe / Factum Foundation.

TEKSTI: MARLENE HYYPPÄ

SIILO HERÄTETÄÄN HENKIIN

Meri-Toppilaan suunnitteilla kulttuuri-perintöä kunnioittava, luova keskus

Elokuussa 2020 Oulun Kaupunki huutokauppasi pitkään käyttämättömänä olleen Alvar Aallon suunnitteleman hakesiilon kansainvälisille toimijoille. Siilon ostaneen madridilaisen Factum Foundationin perustaja Adam Lowe ja säätiön asiantuntija, palkittu lontoolainen arkkitehti Charlotte Skene Catling antoivat elokuisella Oulun-vierailullaan haastattelun myös Kaltiolle. Samalla katsastimme Siilo-rakennuksen nykytilan.

”Oli useiden sattumien summa, että päädyimme Siilon uusiksi omistajiksi”, kertoo Charlotte Skene Catling kahvipöydän äärellä. ”Koronasulun aikaan työskentelimme Sevillassa erään toisen projektin parissa ja pakenimme 50 asteen paahtavaa hellettä netin syövereihin. Päädyimme Brutalism Appreciation Societyn sivuille, missä kerrottiin Alvar Aallon suunnitteleman teollisuusrakennuksen myynti-ilmoituksesta suomalaisella Huutokaupat-sivustolla. Jätimme sivulle tarjouksemme ja unohdimme oikeastaan koko jutun – kunnes jonkin ajan kuluttua saimme yllätykseksemme tietää olevamme Siilon uusia omistajia”, Skene Catling naurahtaa.

Hintaa historialliselle rakennukselle kertyi lopulta vain 6 251 euroa. Korjauskustannuksien on sen sijaan arvioitu yltävän reilusti yli miljoonaan.

Kauppojen varmistuttua Skene Catling ja Lowe alkoivat perehtyä rakennuksen historiaan syvemmin sekä miettiä sen merkitystä nykyajassa. Sopivia yhteyksiä ja yhteistyömahdollisuuksia alkoi kohtalomaisesti pulpahdella esiin. ”Tuntui, että kaikki alkoi yhtäkkiä johdattaa meitä kohti pohjoista”, Charlotte kertoo.

Ensimmäistä kertaa työryhmä matkasi Ouluun kauppojen jälkeen marraskuussa 2020. Nyt, vajaa vuosi myöhemmin, he ovat palanneet hiomaan suunnitelmiaan paikan päälle, luomaan kontakteja paikallisiin ja sukeltamaan yhä syvemmälle kaupungin kulttuuriin.

Pala pohjoista teollisuushistoriaa

”Ennen en ymmärtänyt, kuinka paljon teollisuutta napapiirin lähistöltä löytyy. Mielikuvani arktisesta alueesta liittyivät pikemminkin romantisoituun kuvaan pohjoisesta luonnosta”, taiteilijankin toiminut Factum Foundationin perustaja Adam Lowe paljastaa. Siilo on rakennettu aikakaudella, jolloin teollisuuden vaikutuksista luontoon oltiin epätietoisia ja vallalla oli sokea optimismi 1920-luvun talouskriisin jälkeen. Kuvaavaa on, että sulfiittiselluloosaa ja puuhioketta valmistaneelle Toppila Oy:lle rakennettiin mekaaninen jätevedenpuhdistamo vasta 1970-luvulla hillitsemään hieman Oulun edustan vesien saastuneisuutta.

Toppilan tehdas talvella 1938. Kuva: Museovirasto / JOKA Journalistinen kuva-arkisto, Kaleva.

Aikalaiskertomuksiin tutustuminen kutkutti Lowen mieltä. Erityisesti lähistöllä asuneiden ihmisten kuvailut tehtaan saasteista ja ilmassa leijuvasta mätien kananmunien hajusta herättivät hänessä vahvoja mielikuvia. Toppilan teollisuusalue oli aikoinaan vilkas ja täynnä elämää: laivat seilasivat satamasta maailman merille ja takaisin, Vaasan ja SOK:n höyrymyllyillä jauhettiin viljaa ja Toppilan mallasjuomatehtaan sammioissa sihisi olut. Rautatietä pitkin matkasi puutavaraa ja muita raaka-aineita Toppilan omalle rautatieasemalle.

Teollisuuden tuhoiset vaikutukset ympäristöön nousevat nykyajassa pintaan etenkin ilmastonmuutoksesta puhuttaessa. Katseet kääntyvät yhä enemmän pohjoiseen, missä ikiroudan ja napajäätiköiden sulaminen uhkaa koko maapallon ekosysteemejä. ”Emme enää elä erillisissä taskuissa, vaan ilmastonmuutoksella arktisella alueella on maailmanlaajuinen vaikutus. Pohjoisesta on tullut hyvin ajankohtainen, koska muutokset ympäristössä tapahtuvat täällä nopeammin kuin muualla”, Lowe pohtii.

Siilon kunnostuksessa ja uusiokäytössä työryhmä aikoo tuoda esille teollisuuden, ympäristön ja arkkitehtuurin moniolotteista vuoropuhelua sekä osallistaa paikallisia taiteen ja teknologian osaajia. Projektin yhtenä tavoitteena on kiinnittää huomiota arkkitehtuurin ja teollisuuden ympäristövaikutuksiin ja tutkia uudenlaisia kestävä kehityksen malleja alalle.

Projekti voidaan jakaa kolmeen eri vaiheeseen: historiallisen Siilon entisöinti, uuden tutkimuskeskuksen rakentaminen sekä kummankin rakennuksen käyttötarkoitusten suunnittelu ja toteutus. Hanketta varten on juuri perustettu erillinen säätiö, joka helpottaa varainkeruuta ja käytännön asioiden hoitamista. Yhteistyötä tehdään tiivistii Oulun kaupungin, Oulun ammattikorkeakoulun, Oulun yliopiston ja Alvar Aalto -säätiön kanssa. Lisäksi tavoitteena on muodostaa pohjoismainen yhteistyöverkosto, johon houkutellaan asiantuntijoita Ruotsista ja Norjasta.

Funktionalistinen betoniveistos

Vuonna 1931 avattu Toppilan sellutehdas on Alvar Aallon ensimmäinen teollisuuskohte. Rakennus sai aikanaan kansainvälistä huomiota taide- ja arkkitehtuurikoulu Bauhausin opettaja László Moholy-Nagyn ottamien, Arkkitehti-lehdessä (12/1931) julkaistujen valokuvien ansiosta. Tämän jälkeen Aaltoa pyydettiin suunnittelemaan lisää teollisuuskohteita, joista tunnetuin lienee nykyisin UNESCO:n maailmanperintökohteeksi ehdotettu Sunilan tehdasalue.

Toppilan tehtaan omisti brittiläinen perheyhtiö Peter Dixon and Son Ltd, joka kuljetti Oulusta sulfittiselluloosaa raaka-aineeksi paperitehtailleen Englantiin. Dixonien jälkeen Toppila Oy fuusioitui Kajaani Oy:n kanssa vuonna 1973. Selluloosamarkkinoiden hiipuesssa tehdas joutui lopettamaan toimintansa vuonna 1985, jolloin myös osa tehdaskompleksin rakennuksista purettiin.

Kadunnimet Meri-Toppilassa viittavaat edelleen menneisiin aikoihin: Sellukatu, Paalukatu, Hakekatu, Dixonin raitti ja Sulfiittikatu. Tehtaan entisessä laboratoriossa sijaitsevassa korttelikapakka Dixonissa tarjoillaan nykyään hieman erilaisia liemiä, voimakeskuksessa kiipeillään, puunkuivaamossa on tempurata trampoliineineen ja puunhiomon puolella kierrätetään huonekaluja ja vaatteita. Entiseen tehdasmiljööseen kuuluu myös päiväkotia ja vuokra-asuntoja.

Tiukat suojelumääräykset ja vuosien mittaan jättimäisiksi kasautuneet kunnostuskustannukset ovat jarruttaneet Siilon uusiokäyttöä, ja se on ehtinytkin olla tyhjillään suurimman osan tehtaan

sulkemisen jälkeisestä ajasta. Siihen on ollut suunnitteilla muun muassa kappeli ja yhteisöllinen kulttuurikeskus, mutta molemmat hankkeet ovat kaatuneet rahoituksen puutteeseen. Läheisessä Veturitalli-rakennuksessa pitkään majoillut Kulttuurivoimala ry järjesti useita tapahtumia niin rakennuksen sisällä kuin pihamaallakin, ja arkkitehti Heikki Riitahuhta laati diplomityönään Siilolle korjaus- ja muutossuunnitelman.

Kuntokartoituksessa havaittujen sisäilmaongelmien takia tapahtumien järjestäminen Siilossa keskeytettiin vuonna 2017. Vuonna 2019 Oulun rakennusvalvonta määräsi rakennuksen käyttökieltoon. Ilman perusteellista kunnostusta rakennus etenisikin vääjäämättömästi kohti luonnollisen elämänsä loppua.

AALTOSIILO-timiä nostetaan siilon huipulle Hongisto Oy:n lainaamalla 35-metrisellä nostolavalla. Kuva: Otto Lowe / Factum Foundation.

Geoarkkitehtuuri ja tarinallisuus

”Haluamme säilyttää Siilon ja sen tunnelman pitkälti entisellään”, Skene Catling kertoo haastattelun edetessä. ”Tunne korkeaan, katedraalimaiseen tilaan astuessa ja ylöspäin kourusta läpitunkevaa valoa kohti katsoessa on hyvin liikuttava.” Pyrkimyksenä on kunnioittaa Alvar Aallon näkemystä ja korostaa betonirakennuksen innovatiivista luonnetta. ”Tavoitteenamme on, että kunnostuksen jälkeen ihmiset kykenisivät näkemään rakennuksen eri näkökulmasta: upeana betoniveistoksena, mikä se pohjimmiltaan on”, Adam Lowe kuvailee.

Rakennuksen historia ja entiset käyttötarkoitukset kulkevat käsi kädessä projektin pääarkkitehtina toimivan Skene Catlingin uudistussuunnitelmien kanssa. Arkkitehtitoimisto Skene Catling de la Peña on erikoistunut geoarkkitehtuuriksi nimettyyn suuntaukseen, jossa huomioidaan rakennuspaikan ominaispiirteet, kuten esimerkiksi maaperä, kivilajit sekä arkeologia – tiivistetysti siis ”siellä tapahtuneet asiat”. Kohteen historian kunnioittamisen lisäksi

ekologisuudella ja kestäväen kehityksen periaatteilla on tärkeä rooli arvostetun arkkitehdin työssä, ja Siilo-projektissa nämä teemat nousevatkin luontevasti esiin.

”Rakennusala on niin tuhoisa tällä hetkellä. Arkkitehtien pitäisi mielestäni ajatella enemmän jo olemassa olevien rakennusten uusiokäyttöä ja hyödyntämistä purkamisen sijaan”, Skene Catling toteaa. Historialliset rakennukset ovat tärkeä osa paikalliskulttuuria ja ihmisten muistoja. ”Jos vanhat rakennukset vain tuhotaan, samalla ihmisten muisti ja kulttuurinen identiteetti tietyllä tavalla katoaa.”

Kunnioittava lähestymistapa näkyy myös materiaalien valinnassa. Ajatuksena on käyttää tehtaan ja alueen historialle merkityksellisiä raaka-aineita, kuten graniittia, puuta ja selluloosaa. Lisäksi työryhmä tutkii parhaillaan erilaisia ekomateriaaleja kuten kokeellista ekologista betonia ja muita ”vallankumouksellisia” yhdisteitä yhteistyössä Oulun Yliopiston kanssa.

Rakennuksen entinen käyttötarkoitus huomioidaan myös tarinallisuuden kautta. Skene Catlingia kiehtoo tapa, jolla puuhaketta liikuteltiin tilan läpi: se nostettiin kauhahissin avulla rakennuksen katolle, mistä se tippui metallisuppiloiden kautta alas. Tilassa kierreltyään se liikkui edelleen kuljetushihnaa pitkin seuraavaan rakennukseen, jossa se muutettiin selluloosaksi. ”Puuhakkeen koreografia voisi toimia pohjaideana myös ihmisten flow:lle tilassa”, Charlotte ideoi. ”Olisi hienoa viedä ihmiset ylös, vaikkapa hissin avulla...”

Peruskorjausten ja kunnostusten jälkeen Siilosta on tarkoitus tehdä julkinen monikäyttötila, missä voi järjestää muun muassa kulttuuri- ja taidetapahtumia. Työryhmän mielestä tila soveltuisi ainutlaatuisen akustiikkansa puolesta hyvin vaikkapa äänitaiteen ja musiikin esittämiseen tai taideinstallaatioille. Pohjoista sijaintia ja paikallisuutta voisi tuoda esille esimerkiksi revontulilaiheisilla teoksilla. Yhtenä parivaljakon haaveista olisikin keksiä luova keino revontulten elektromagneettisen energian visuaaliseen esittämiseen.

Digitaalista konservointia ja luovia kokeiluja

Siilon viereisellä, nyt tyhjällä tontilla sijaitsi ennen puunhakettamo. Sen paikalle uudet omistajat suunnittelevat uutta, kokeellisenä tutkimuskeskuksena toimivaa rakennusta, jossa tiede ja taide yhdistyvät luovalla tavalla. Arkkitehtonisesti uuden rakennuksen olisi tarkoitus herättää vuoropuhelua Alvar Aallon Siilon ja Muuratsalon koetalon (1954) välillä.

Alvar ja Aino Aalto. Kuva: Suomen sotamuseo.

Työryhmän mielestä yhtenäisen narratiivin luominen entiselle tehdasalueelle on tärkeää, jotta muistojen tulviva alue olisi mahdollista aistia kokonaisuutena. Tällä hetkellä entisen

tehdaskompleksin keskellä on parkkipaikka, joka ei tee kunniaa alueen kulttuuriperinnölle eikä houkuttele asukkaita viihtymään aukiolla.

Adam Lowe vertaa Siilo-hanketta Kuninkaiden laakson sisäänkäynnillä sijaitsevan egyptiläisarkkitehti Hassan Fathyn mutatiilirakennuksen entisöintiin, jossa kiinnitettiin erityistä huomiota rakennuksen historiaan ja menneisiin käyttötarkoituksiin. Kunnostettuun, alun perin 1950-luvulla rakennettuun taloon perustettiin lopulta 3d-skannausteknologiaan erikoistunut koulutuskeskus ja arkisto, joka työllistää ja kouluttaa paikallisia tallentamaan rikasta kulttuuriperintöään uuden teknologian avulla. Factum Arte ja Factum Foundation ovat toteuttaneet Kuninkaiden laaksossa myös muun muassa Tutankhamonin haudan näköiskopion ja 3D-skannauksen. Työt Egyptissä jatkuvat edelleen faarao Seti I:n haudan parissa.

Toppilan tutkimuskeskus keskittyy kulttuuriperinnön säilömiseen digitaalisen teknologian avulla pohjoisilla ja paikallisilla painotuksilla. Adamia ja Charlottea kiinnostaisi esimerkiksi selvittää, miten digitaaliset tallennusmenetelmät toimivat pohjoisen kylmissä olosuhteissa, ja löytää keinoja, joilla meren saastuneisuutta ja ikiroudan sulamista voitaisiin dokumentoida. Tarkoituksena olisi myös tallentaa teollisuusarkkitehtuurin historiaa sekä paikallista kasvistoa ja eläimistöä, joita ilmastonmuutos uhkaa.

Technê: tekeminen yhdistää taiteen ja tekniikan

”Haluamme kannustaa avoimeen tutkimukseen ja rohkean luovaan ajatteluun”, Lowe painottaa. Uteliaisuus ja luovuus olisivat perustana yhteisölliseen tekemiseen ja kokeiluun suuntautuvassa tutkimus- ja koulutuskeskuksessa.

”Mielestäni on kiehtovaa, että antiikin kreikkalaisilla ei ollut erillistä sanaa taiteelle. Sana technê viittasi enemmänkin tekemiseen ja luomiseen”, Adam kertoo. Factum Foundation pyrkimys onkin hälventää projekteissaan taiteen, tieteen ja teknologian välisiä raja-aitoja ja rakentaa rohkeasti siltoja perinteisten käsityötaitojen ja uuden teknologian välille.

Taitojen ja tiedon jakaminen ja eteenpäin siirtäminen on myös tärkeää säätiölle. Maailman kulttuuriperintökohteiden digitaaliseen tallentamiseen vaadittavia taitoja opetetaan projektien kohdekaupungeissa ja kylissä paikallisille, ja digitaaliseen, muun muassa historiallisten kohteiden virtuaalikerroksia ja taideteosten korkealaatuisia mallinnoksia sisältävään arkistoon taataan avoin pääsy kaikille.

Meri-Toppilan uudelleenajattelu

Meri-Toppila kärsii Oulussa ikävästä maineesta. Ajattelemattoman kaupunkisuunnittelun tuloksena alue on ollut altis sosiaalisille ongelmille, mikä aiheuttaa helposti ennakkoluuloja muissa kaupunginosissa asuville.

”On ollut erikoista huomata, että lähes kaikki kohtaamani ihmiset kuvailevat aluetta negatiivisin sanankäntein. En ole kohdannut vielä ketään, joka kuvailisi tämänhetkistä Meri-Toppilaa upeaksi”, Lowe ihmettelee.

Työryhmän näkökulmasta alueessa on kuitenkin paljon potentiaalia. Siilon alueen kunnostamisprojektista kaavaillaan pitkäkestoista; kunnostustyöt aloitetaan toden teolla ensi keväänä. Matkan varrella hämmöittää useampia etappeja, kuten Oulun kulttuuripääkaupunkivuosi 2026 sekä Siilon satavuotisjuhluvuosi 2031.

Adam kertoo, että lähitulevaisuudessa työryhmä haluaa osallistaa oululaisia yhteisöjä mukaan toimintaan ja saada aikaan asennemuutoksen pahamaineista aluetta kohtaan. ”Mielestäni kaikista tärkein tehtävämme lyhyellä tähtämellä on tehdä näkyväksi, että asioita tapahtuu ja alueella on käynnissä positiivinen muutos. Toivon, että se käynnistää lumipalloefektin ja houkuttelee paikallisia sekä kansainvälisiä taiteilijoita mukaan.”

Seikkailu pimeässä Siilossa

Factum Foundationin Oulun yhteyshenkilö, arkkitehtiopiskelija **Valentino Tignanelli** johdattaa minut vierailulle Siilon sisuksiin pari kuukautta haastattelun jälkeen. Vaikka sähköt on vedetty rakennukseen juuri viime viikolla, valoja ei ole vielä asennettu ja jännittävä seikkailumme pimeässä tehdasrakennuksessa etenee hiljaksen taskulampun valokeilan kelmeässä hohteessa.

Askeleita pitää vielä varoa satunnaisten lattia-aukkojen ja märkien kohtien varalta. Hiljattain pois häädettyistä siivekkäistä asukeista muistuttavat vielä muutamat lattiaan takertuneet höyhenet.

”Ennen siivousurakkaa täällä pystyi tuskin puhumaan, pulujen ääntely oli niin päällekyvyä”, Tignanelli kertoo. Nyt rakennus on siivottu lattiat kauttaaltaan peittäneestä rojusta, liasta sekä pulunjätköistä, ja myös pihamaa on siistitty ja tasoitettu. Pulujen kulkuaukot on peitetty ristikoin ja kiireellisimmät hätäkorjaukset tehty.

Tignanelli uumoilee, että kunnostuksesta tulee pitkäkestoinen urakka tarkkojen suojelemääräysten takia. Ennen suursiivousta Oulun ammattikorkeakoulun Arctic Drone Labs ehti laatia rakennuksesta skannatun 3D-mallin, joka toimii sekä suunnittelun työkaluna että dokumenttina Siilosta ennen kunnostustöiden alkamista.

Pimeään tilaan totuttuaan katse pyrkii vaistomaisesti ylöspäin sieltä kajastavaa, heikkoa valonlähdettä kohti. Päivänvalo tunkeutuu sisään rakennuksen huipulta, läpi kattoa kohti avartuvan massiivisen metallisuppilon, jonka kautta puuhake aikoinaan tiputettiin alas. Pienet, reikien läpi loistavat valopisteet katossa luovat herkän kaunista tunnelmaa muuten kolkoksoon ilmapiiiriin.

Metallisuppilot ovatkin yksi Siilon persoonallisimmista piirteistä, jotka aiotaan nostaa esiin myös Charlotte Skene Catlingin suunnitelmissa, samoin kuin ajan kuluttamien puutappien jäljiltä kattoon jääneet tähtimäiset valopilkut. Pitkulamainen rakennus on akustiikaltaan omalaatuinen ja hakesuppilot toimivat myös itsessään instrumentteina, kuten Valentino oivasti näyttää potkaisemalla kevyesti yhteen metallireunoista. Äänekäs kumina kimpoilee tilan betoniseinistä ja pinnoilta luoden aavemaista tunnelmaa vielä toistaiseksi pimeään ja tyhjiin, tulevaa kohtaloaan odottavaan rakennukseen.

Lisää hankkeesta: aaltosiilo.com

Factum Arte ja Factum Foundation

Factum Arte (2001) ja Factum Foundation (2009) työskentelevät sekä historiallisen että modernin taiteen ja arkkitehtuurin parissa erikoisalanaan kulttuuriperintökohteiden tallentaminen ympäri maailmaa. Säätiöt ovat esimerkiksi 3D-skannanneet Kuninkaiden laakson faaraoiden hautoja ja tehneet näköiskopioita maalauksista kuten **Paolo Veronesen** ”Nozze di Cana” (1563) ja **Francisco de Goyan** ”La reina María Luisa a caballo” (1799).

Historiallisten töiden lisäksi Factum auttaa taiteilijoita toteuttamaan uusinta teknologiaa hyödyntäviä teoksia. Yhteistyötä on tehty muiden muassa kuvanveistäjä **Anish Kapoorin**, valokuvaaja **Boris Savelevin** ja performanssitaiteilija **Marina Abramovi´cin** kanssa. Suomessa Factum Arten töitä on nähty Kiasmassa vuonna 2018, kun brittitaiteilija **Grayson Perryn** näyttelyssä oli mukana perinteisiin gobeliineihin perustuvia uudella teknologialla toteutettuja seinävaatteita.

Factumin erikoisalaa ovat erilaiset 3D-skannaus- ja painotekniikat sekä muut korkealaatuiset tallennus- ja tulostusjärjestelmät, joiden teknologisia sovelluksia he kehittävät jatkuvasti myös itse. Keinorepertoarissa on lidar-skannausta, fotogrammetriaa, valokuvausta, printtausta ja 3D-tulostusta. Tunnetuksi säätiö on tullut erityisesti kosketusvapaista 3D-skannausmenetelmistä, jotka suojaavat etenkin historiallisia ja hauraita kohteita. Säätiö uudelleenmäärittelee alkuperäisyyden ja autenttisuuden välistä suhdetta luomalla facsimilejä eli todenperäisiä jäljennöksiä kuuluisista ja historiallisista taideteoksista.

Charlotte Skene Catling

Charlotte Skene Catling on vuonna 2003 perustetun arkkitehtitoimisto Skene Catling de la Peñan johtaja. Hänen lähestymistapansa arkkitehtuuriin pohjautuu perusteelliseen taustatutkimukseen ja geoarkkitehtuuriksi kutsuttuun suuntaukseen. Häntä kiehtovat rajapinnat arkkitehtuurin ja muun taiteen, kuten elokuvan ja musiikin välillä.

SCDLP voitti Britannian arkkitehtien kuninkaallisen instituutin (RIBA) arvostetun House of the year -palkinnon vuonna 2015 Charlotten suunnittelemana, piikiveä hyödyntävällä rakennuksella. Charlotte on toinen Archfilmfest-elokuvafestivaalin perustajista ja kirjoittaa laajasti arkkitehtuurista eri julkaisuihin. Skene Catling on opettanut arkkitehtuuria muun muassa Lontoon Royal College of Artissa ja Karlsruhe Institute of Technologyssa.

